

Даница Вукићевић

О ТРИ ПИСЦА ПРЕСТУПНИКА

Казимјеж Брандис: *Карактери и списи*, избор и превод с пољског Бисерка Рајчић, Паидеа, Београд, 1998

Казимјеж Брандис, велики пољски интелектуалац и писац, рођен 1916. у Лођу, настањен у Паризу, са непрекинутим везама са матичном земљом, награђиван и превођен на светске језике, превођен на светске језике, превођен је и код нас, и то још од 1947. (*Нејокорен град*, роман). 1961. у Риједи је изашао роман *Самсон*, 1962. *Мајка браће Круљ*, *Писма госпођи З*, 1986. *Несћварност*, и коначно 1988. *Варшавске бележнице (скраћени шројомни Месеци)*, дневничка медитативна проза у великом стилу Гомбровица и Јингера.

Сам наслов, *Карактери и списи*, упућује на античко наслеђе. Од Теофраста, карактери су — жанр. Такође, карактер је и судбина, али и непоновљива индивидуалност, и књижевна форма. Над биографском, аутобиографском, мемоарском и другом грађом око тројице европских књижевника (Оскар Вајлд, Андре Жид, Пол Леото) Брандис тка слободне медитације. Изабрани карактери су и списи карактера: „Читање дневника или мемоара је добра прилика да се замислимо над сопственим карактером.”

Основни психолошки принцип ове књиге је толеранција према различитом, другом, често саблажњивом. У узбудљивој авантури Читаоца (Вајлда, Жид, Леотоа) Брандис се служи себи својственим средствима: богатством асоцијација, убедљивим познавањем материје књижевности, споља и изнутра. Да би створио проширени облик есеја на границама огледа, романа, интелектуалне исповести, баратајући грађом као у сопственим дневницима. Крајњи исход је можда нежељена победа, сопственог бренди-

совског стила, аутентичног, етичног, пуног интелектуалне знатижеле и свежине.

Може ли добар читалац бити нека врста биографа саме књижевности, самог живота, као сведок психичког и душевног пространства исписане личности: „Живот је истина само онда када постаје култура.”

Брандис даје оригинални поступак портретисања три књижевника, не готове портрете, у свој комплексности њихових судбина, окружења, епохе и дела. Не постоји једноставан одговор зашто се подухватио баш ове тројице аутора. И сам се пита, зашто, на пример, о Вајлду: „Можда за себе, да бих обуздао себе у изношењу сувише упрошћених судова о људима... да бих себе ослободио страха и одбојности, које сам осећао као ученик, видећи његову фотографију у недељнику Швајатовид. Трбрало би такође поставити питање шта је уопште писање. Вајлд је имао о томе своје мишљење: „Писање је казна...” Међутим, чак и да нам је јасан мотив, он је вишеструко превазиђен. Брандис нас води, шета Вајлдовом судбином у светлу чињеница његове хомосексуалности, скандала века чија је жртва био, робијања, навика или ставова око социјалних проблема. *Балада из ридиншке џамнице* тече као подлога иза „филма” о претечи *gau* покрета, том уметнику сопственог живота.

Прича о Жиду конципирана је као прича о два јунака, Жиду и Мари фан Риселберг (звана *Petite Dame*). *Petite Dame* је водила тридесет три године дневник Жидовог живота, 1918—1951, издато као *Свеске*, у четири тома; и више у складу са Жидовим осећањем величине, себе је називала Мали Екрман. Њих двоје били су у неку руку савршени пар, у два спојена стапа, са полумрачном формом „породичног живота” (Жид ожењен рођаком, са кћерком *Petite Dame* имао рег просица дете, љубавници малолетни Арапи и многи други, потпуна преданост педерастичкој и књижевном стваралаштву). Људи око Жида, клан, круг Вану, био је веома утицајан, били су то интелектуалци и писци у амбијенту књижевног живота какав се данас тешко може замислити, јер су они концептуално били опседнути књижевношћу. Брандис се обилато користи анализама које даје *Petite Dame*, и у више наврата се пита није ли она већи писац од Жида. Вајлда Брандис не цени као писца, док Жида сматра нечитаним, иако великим писцем: „... Међутим, грешимо сматрајући да су многи нечитани великани заувек отишли. Сваки од њих је кап наше свести, молекул језика, и постоје у нама.” Жидов карактер нам се отвара кроз „књижевну породицу”, превртљиве политичке ставове, путовања, монотоне домаће навике, неукорењеност, камелеонство и егоцентричност. Ипак, он је као и Вајлд био неочекивано осетљив на друштвене неправде, он је континуитет који произилази из печега. Запажајући да су *Свеске* роман мимо ауторкине воље. Брандис каже: „Приказивањем нечијег портрета и мимо воље ствара се властити портрет.”

Трећи јунак Брандисовог „романа”, Пол Леото, нашој средини практично непознат, сада је француски класик, легендарна личност деветнаестоготомног *Књижевног дневника*. Писао га је шездесет три године, има преко седам хиљада страна. Срећемо личност лишenu украса, конформизма, уступака, љубитеља: папуштених паса и мачака, секса, самоће и истине. Такви се не срећу често, ни у фикцијама. Иако у Леотовом писању нема трансценденције, метафизике (као и код *Petite Dame*), иако се препуштао импулсу трауме, Брандис сматра да је снага његовог дела управо у одсуству маите, јер то одсуство побуђује читаочеву машту. Леото је био немилосрдно искрен, и према себи, опсесивно се бавио разоткривањем најситнијих лажи.

Сматрао је да са десет речи може да се изрази свака мисао. О себи је мислио као антипедагошком, антинародном. Његов живот детета кога је одмах по рођењу напустила мајка, уз оца еротомана, суфлера у Комеди франсезу, био је далеко од удобног. За разлику од збринутог Жида, он је проводио по десет сати дневно у собичку Меркир де Франса где је радио као ко-ректор, гладовао да би хранио псе и мачке о којима је бринуо. Имао стра-сне дугогодишње хетеросексуалне везе, пазио на чистоту француског јези-ка притом сâм смрдећи, на животиње, ценио Пруста и Аполинера, слао у младости љубичице Верлену, ценио круг Вано, и Колет. Ова провокативна личност, нека је врста блудног сина: „Можда само Француска успева да се поноси својим блудним синовима, под условом да имају талента. Другде му не би опростили ни једну једину реченицу.” На свој начин Леото је преду-хитрио будуће време својом панк естетиком, водећи политику цвета зла, не мрдајући из Париза. Изрекао је да у животу није видео ништа велико осим окрутности и глупости.

Ова три преступника и аутсајдера (Вајлд и Жид полни аутсајдери, Леото социјални) нешто нам говоре о слободи. О вези личнога и литературе. Како се мења свет мења се и оно што мислимо да је — интимно. Пре-ступници и аутсајдери су огледно добро померања граница, искушавање жилавог, у бити непобедивог света конформизма. Намеће се и размишља-ње о варијантама сценарија уметничког живота. Постоје друштва у којима је и горка судбина писца невезана за власт, а постоје друштва у којима је судбина писца искључиво везана за власт, било као изабрани, било као су-вишни терет. Три европска писца говоре нешто о Европи, о достојанству и слободи писца, о срећи избора да се живи само-свој-живот као цивилиза-цијској и културној тековини, не само личној, приватној. Ма колико биле различите, у основи ексцентричне, судбине ова три писца проживљене су као реализоване, без аутоцензуре, кроз развијање нарави. Можда је то оно што је привукло Брандиса који се стално, успут пита, како би то било у Пољској. Хомеротска култура у Пољској? Не помињући је експлицитно, та дубока разлика између Западне и Источне Европе сама се намеће („Са-мо у једнопартијским системима хомосексуализам је преступ.”)

Брандисов поступак има прецизни унутрашњи смисао књижевног са-моодређења еманципације, и уз њега можда ишле ове Леотове речи: „Оду-век сам живео литерарно. Само да бих писао. Осећао сам, слушао, гледао ствари и људе, само зато да бих о њима писао. То сам стављао изнад мате-ријалних благостања и лаких признања... Захваљујући томе сачувао сам дубоко осећање среће.”

Храброст је поверовати да је живети исто што и писати. Без тога не-ма праве књижевности, које је уосталом, веома мало.